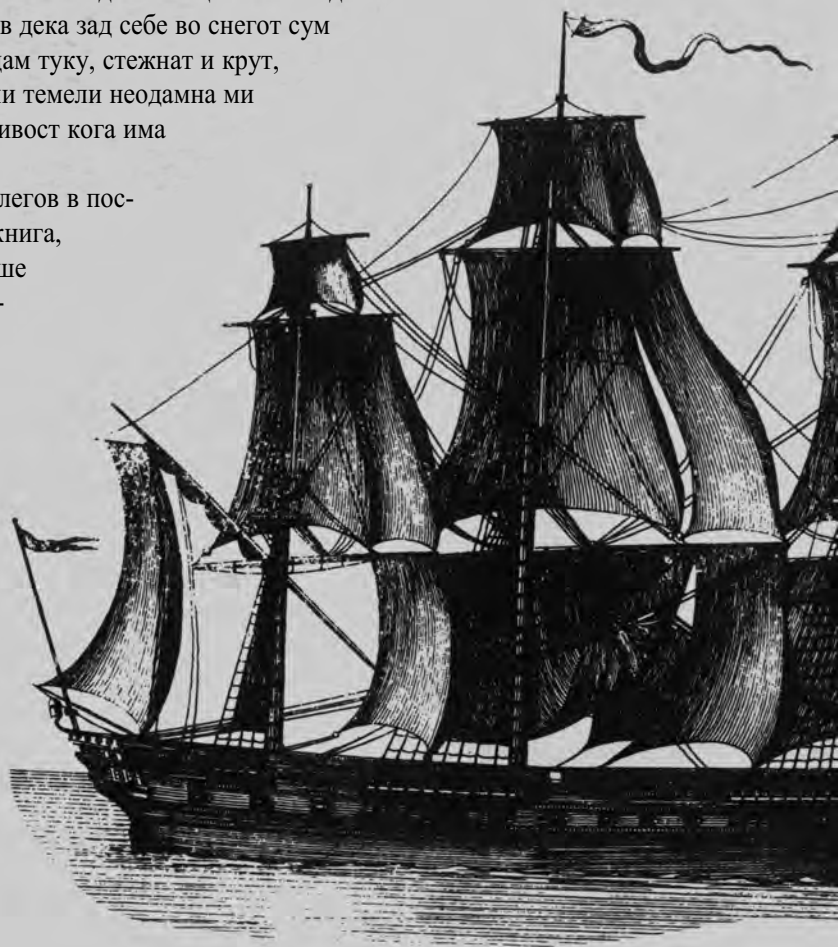

ПОМОРЈАНСКИТЕ ПАТЕШЕСТВИЈА

Еден хмурен ден 1999 година, кога бев на 40 степени, 37 минути и 21 секунда СГШ и 93 степени, 56 минути и една секунда должина, односно во Градчето Ламонај во рамната Ајова, и кога пролетта и зелените шир-ширини уште беа само ветување, го превалив патот од училиницата до куќарето, шибан од срдо ветриште и слеп од лапавица што не идеше од небо туку упорно и без исклучок беше однапред. Знаев дека зад себе во снегот сум оставил бразда од околу сто сажни. Не се обрнав да ја видам туку, стежнат и крут, полека и без врева се прибрав во приземното одајче под чии темели неодамна ми се беше настанил твор. Човек најмногу се учи на ненаметливост кога има таков сосед.

Штом го завршив долгото раслојување на облеката, влегов в постела и отворив дебела книга за да читам извадок од друга книга, исто така дебела. Таков ми беше урокот со кој дента ме беше подгрбавил тамошниот мој учител по американска книжевност од деветнаесеттиот век, кого по нашински си го прозвав Јероним, а кого родителите го крстиле Цетроум. Како да беше тажен Јероним што можеше да ни зададе само одломки од „Моби Дик“, зашто вистина е дека толку му дозволил универзитетот што го ракоположил во учебното дело, за да не ги товари многу студентите. Внурнав во извадоците и видов раскошен јазик, распнат од небесни височини до подморски длабочини, еднаш свонлив, другпат татнежен; читав слова од разигран словотворец, но и ко враг се мачев да разберам што читам. Отпрвин четивото ми врвеше бавно, ме болеа лактите и рамениците во тој грч од полуприлегнатост, прстот ми трпнеше од барање по речници и вртење Библија, зашто дури надвор реवेशе ветрот а лапавицата ги пецкаше прозорските окна, пред очи во умот ми киптеше писмо од речит раскажувач кој низ перо истурил животни беседи

ПИСМОВО-НАЈДЕНЧЕ ГО
ПИШУВАМ НА НЕДОВРШЕНА
ПЛОВИДБА, КРЛАН ВО БЕЗГАЗЕРНО
МОРСКО ПРОСТРАНСТВО И, ОД МНОГУ
ЉУБОВ И ОД МАЛКУ СУЕТА
ПОТТИКНАТ, ГО ПУШТАМ ПО
ВОДЕНИТЕ СТРУИ, НАДЕВАЈЌИ СЕ
ДЕКА, АКО, ЧУВАЈ МЕ СЛОВРОДИЦЕ,
МЕ СНАЈДЕ БРОДОЛОМ, НЕКОЈ СЛИЧЕН
НА МЕНЕ НЕКАДЕ ЌЕ ГО СРЕТНЕ И
ВО БРАТСКОВО ПОСЛАНИЕ ЌЕ
ПРОЧИТА ШТО СУМ ДОЖИВЕАЛ И
НАУЧИЛ ДОСЕГА.

И НЕОБИЧНИТЕ ПРИКЛУЧЕНИЈА

НА ИЗВЕСЕН ОГНЕН ЧЕМЕРСКИ,
ПРЕВЕДУВАЧ

и повести дотечени од распламтен ум, од многу книжевност и ученост.

За два дена ги изголтав извадоците, но не до насита. Бев како недојаден а уште седнат на трпеза; а и подналутен бев, како кога недоучен келнер предвреме ќе ти ја земе чинијата или, уште полошо, виното. Појдов во библиотеката, кајшто и подработував за некој долар, и зајдов барајќи некое добро издание на „Моби Дик“ што ќе ми потшепнува и за зборовите и за постарите приказни со кои се разиграл самиот Мелвил и што ги преведувал на својот јазик – јазик морјански, духовнички, философски и шеретски. Најдов што барав и уште неколку недели поткраднував од сопственото време за да ја дочитам големата книга. Толку ме возбуди книгава со сиот свој јазичен, дишевен и душевен набој и толку ми се стори дека ме вика да ѝ излезам на каршилак, што се зареков дека ќе ја преведам на македонски.

Иако не бев маловозрасен, уште бев зелен и пркосен, па до пред некоја недела секому ќе му излезев на мегдан, се викал тој Мелвил или Свети Мелвил. Но, веќе творен ме беше поучил да одам пополека, а твор ви е многу убедлив советодавец, иако на зборови скржав. Сакам да кажам дека и дотогаш дома се имав чепкано со белосветски писатели, сум ги преведувал и сум им се јуначел, а сега знам дека сум бил како ждребе што му се јуначи на коњ кршигора. Но, ме чувала Словородица, па многу од тие претходни јуначки потфати сум ги оставил во фиока да одлежат за кога ќе потпораснам. И, ете, таму Мелвил ме дразни невидено. Не дека бев неук цивцан, но познавањето на сопствениот јазик некако уште ми беше кривка сабја шаварлија, а Мелвил таму исукал димискија, грамаден јатаган некој, и се размавтал како луд! Чиниш во таа книга ставил сè што научил дури морнарувал по бродови и низ животот, сиот свој јазик и ум како

да ги внел. Толку сјајни му се јазикот и умот, што и современиците негови, многумина слепи при очи, вртеле глава и плукале, трипати чукале во дрво, се фаќале за коса. Се разжалостив од сè што се означав во написи од 1851: осорно го куделе Мелвила дека бил избекумен и дека и јазикот му бил таков, извитоперен, дека зашол, се подизгубил од умот. Еден извадил зборови од „Моби Дик“ и му се руга. „Несвесно ракописот ми расте во огласни слова. Дајте ми од кондор перо! Дајте ми го везувскиот кратер за мастилница! Пријатели, држете ми раце!“ пишува Мелвил, а овој одговара: „О, што не му ги послушале пријателите повициве! Многу свет ќе спаселе од безмерен хиперболичен сленг.“ Малкумина го пофалиле. Другар му Хоторн бил прв. Му порачал Мелвил на Хоторна дека напишал опака книга, но дека се чувствува чист како јагне. Си поживеал по своите закони овој царудостоен рајатин и скончал сиромав, да почива со цареви и земни советници.

Но, критиците не зариле глогов колец во книгата и се свампирила стотина години подоцна, па сега восхитени книшки цареви и советници му пееле славопои на Мелвил дека го возвеличил англискиот јазик, дека спасил од заборава стотици зборови, дека напишал велелепна и длабока книга за сладокусци, која онака велика плива меѓу мноштвото други книшки како неговата велриба меѓу бакалари. Ја нарекле американска Библија.

И се прашав што ќе се прави сега при таков зарек дека еден ден ќе го преведеш тој горостас? Почнав да се готвам и јас да се заморнарам и да му запловам, ако може, по умот; да му ја фатам танката, што се вели. Што и да измудриш, мудро е сигурно, си велам, да учиш како дете во помала вода: прво да си влезеш в корито, па од корито в кајче, по малку да се брчкаш. Тешко ќе го фатиш, и самиот е како вода, а и дете знае дека вода ти се измолкнува низ прсти, но барем да научиш да пливаш во неа. Земи му ги расказите и читај. Веќе беше пролет, а бидејќи клетите не даваа да се пуши во универзитетскиот двор, си наоѓав места под сливи и други растија подалеку, одев по улици со отворена книга и читав како месечар, а одвреме-навреме некои благосклони скромни Амиши на кочија, облечени во црнина, со марами, шешири и палтенца без копчиња и петлици, туку со врвци и панделки, токму како квекерите на Мелвил, ќе ми пресечеа пат, или љубезно ќе ме пропуштеа да мидам, и ќе ми проговореа на старински, со библиски призив, како некој да беседи од преводот што уште кралот Џејмс го нарачал во дамнини. А мене милина во душата, како да сум се вратил век и половина наназад и како да се враќам од чајанка со Мелвил. И мина година, дојде време да се вратам дома и немав преведено ни ред.

Таму, дојден дома, ме фати уште поголем страв, зашто на стравон за сабјата шаварлија се додаваше уште еден голем уплав. Но, трпение, читателе, ќе дојдеме и до тој голем зорт. Реков дека за криво си го сметав знаењето на македонскиот јазик. Но, да не ме обвини некој за лажна скромност, веднаш да му одговорам дека беше така. А еве и зошто. Вистина е дека не бев неначитан, но многу во зборот и во јазикот не бев се загледувал. Убаво паметам кога разбрав дека сум бил зеленко од зеленгора. Беше тоа во 1996 кога го зедев в раце преводот на „Загубениот рај“ од Писмото. Тогаш почнав вистински да се всирам во зборот и во танцот на зборовите и ако ние што имаме виделина можеме да насетиме како би му било на слеп кога би прогледал, за мене веројатно тогашното чувство е најприближно. Како тогаш да ми се обвидели светот, им се вратив на многу наши стихотворци, зборожелници и раскажувачи и ги примах низ новите очи. Откако минаа години, се подосоколив и, реков, почнав да се чепкам со разни писатели.

Ете, сега гледав во Мелвил. А еве што видов. Прво, пишувал на средината од XIX век. Но, и според тие мерила, јазикот му бил, како што велат учените, очуден, или, како што велеле зловниците, извитоперен и избекумен. Го наполнил и со квекерски библиски израз, оти многу такви ликови ставил. Второ, Шекспира го открил кратко пред да го почне „Моби Дик“, се задругариле и се вљубил во него, па ја наполнил книгата и со елизабетански англиски. Трето, бидејќи и самиот морнарувал, токму тој морнарски израз и речник ги споил и со елизабетанскиот, и со квекерскиот, и со тогаш обичниот јазик, па на таа мешавина пишувал философија низ параболи и беседи, со рими, метрика, дури до староанглиски Беовулф влечел. Четврто, целата бродска опрема ја впрегнал како бродот да му е театарска сцена на која истовремено поставува големи човечки драми во многу чинови, зашто палубата, едрата и јарболите ги користи како кулиси, завеси и сценска опрема, а во писанието ставил

и сценски насоки, ставил и пролог и епилог. Петто... Не. Иако знам да бројам до сто, нема да набројувам понатаму.

И што да правам сега сирот, си вела, од каде да почнам? Ќе преведувам ли како што пишуваат многу новинари, да му биде разбирливо на читателот (иако таа цел најчесто и ним им излегува преголем залак)? Да го дотерам ли „Моби Дик“ за да не се мачи многу читателот. Да сакал Мелвил да не му се мачи читателот, немало да напише седумсто страни книга и да го товари со стручен морнарски јазик. Петпари не давал Мелвил за читателот. И кој е тој читател? Оној говедарон во Тексас, професорон во Њујорк, или оној морнарон од Нантакет? Или оној што бере јаболка во ресенски Наколец? Или да преведувам како што сакаат многумина коркачи: на некаков стандарден домаќински и безживотен правоговор во кој зборот е мртва природа, а речиси секој синоним опасен туѓин? Само со зборчиња од правописот и од штурите речничкиња што во последно време ги составуваат овенчани лексикографи, кои наместо да одат напред од оној вистина добар, веќе стар, тритомен речник, не одат никаде? Со такви ли кончиња да го влечам дебелото пасмо на Мелвил? Ќе сиркам кај нив, но, си вела, најмногу ќе учам од поголеми од нив.

Ќе учам од Драги Писмото, од него лично и од неговите Милтон и Шекспир, ќе учам од Блаже, од Петре, од Петрушевски и од неговиот Хомер, од Сталев и од многу други и ќе одам наназад кај Мисирков, кај Прличев и кај неговиот Хомер, кај Цепенков, кај Крчовски, кај Ѓорѓија Пуле, кај Пејчиновиќ, кај Св. Климент и Наум, кај Св. Кирил и Методиј и поучен од нивните зборови и од нивниот јазик ќе мешам и ќе пловам по Мелвил. Ќе одам кај средновековните писари, дијаци и парталави расодери, ќе буричкам кај нив, нивните дела ќе ми бидат словари, тие ќе ми бидат учители. Кај тие ќе одам по ум. Па ќе одам и подалеку од дома и ќе барам словенски словари од деветнаесеттиот век, зашто Мелвил земал и од Тахити. Па ќе пловам по Средоземјето; и по Јадранот ќе пловам, а после ќе појдам и подалеку, дури кај Русите ќе одам. И ќе видам што од сето тоа го има и кај нас и кај сè може да се крие, кај може зборот пак да окопнил и да скрил приказна, да се изменил, да се очудил, да се извитоперил. И ќе одам гладен кај рибарите во Охрид, во Преспа и во Дојран, не да ме најадат, туку да ги слушам како зборуваат за занаетот. Ќе одам кај нашинци кои служеле во морнарица. Ќе одам кај столари, сарачи, кројачи, сидари, кај баби и дедовци ќе одам и ќе запишувам како учениче.

Ете, голема ревност ми зовре, зашто оној најголем уплав што го најавив горе ми ечеше како урлежна луња во ова едно прашање: кај да се бараат сите тие толку важни поморјански зборови? Ете, речено е каде, а и ќе одврзам кесе за поморјански речници и енциклопедии. Така си реков. Така и сторив. А, како што вели Мелвил, ако дигресијата е книжевен грев, тогаш приказната за пазарењето речници е сладок таков грев, зашто сега малку ќе скршнеме по една таква грешна врвица.

Неколку години откако се прибрав дома, веќе здраво натопен и посветен на зборолов, на влечење мрежи и влакови по стари дебели книги и на фаќање зборови во книжиња по крајбрежни далјани, веќе со некој преведен ред од „Моби Дик“, откако се повежбав со други Мелвилови морјански дела, успеав да купам поморјански речници, прво од Котор, а после еден пријател ми достави и речник од Загреб. Една доцна есен се најдов во Будва, родниот град на дедо ми, зад чии тврдини, прекорно велат старите Велалучани, порано живееле гусари и пирати. Еден пријател, исто преведувач, ми рече да појдам на Поморскиот факултет во Котор, зашто таму ќе сум го нашол поморскиот речник на Драган Раповац. Се качив на автобус и возачот ме остави пред сидиштата на стариот град. Грешка. Здувал Југо и сè е сиво, облаците ко саѓосан и крајно прокапан таван стежнале над градот, а од нив леат водишта, целиот Которски Залив чиниш огромно е корито што ја збира таа силна вода. А немам чадор ни кабаница да ми направат стреа. Ништо. Тргнав така речиси голуждрав и поодев едно три километри покрај морето и најпосле патот ме стави пред бараното здание. Влегов во дворчето со палми и сирнав низ вратата. Понеделник приквечер беше. Внатре со кафе и со цигари диванеа три чистачки. Им раскажав кој сум и што сум и дека од Македонија сум дошол по речникот на Раповац и дека многу сум се намачил, а им кажав и дека сум бил на големи маки во преводот. Будва ја прескокнав за да внесам повеќе драма и пустилов. Ваквите многу пожелни раскажувачки итрини се многу корисни. Штета е со вишок вистини да се расипува добра приказна. „А, шјутра,“ вели чистачката, зашто немало сега кој да продава. Нема „шјутра“, си одам шјутра, молам колнам да се заврши сега. И ме поразгледа чистачката сожаливо, па му се јави на одговорниот, му кажува дека имало некој млад господин од Македонија, извесен преведувач со цел товар бладиници за бродовите и преведувањето, жива вода направен од дождот, со себе води носи, изгледа решен да не си оди без речник. Не слушнав што сè му изнакажа,

ама изгледа многу била на моја страна и може го трогнала тој которски картофилак или книгоризничар, па ѝ објасни каде му стоеле клучевите и ме усреќи жената со книгата. Се сврши и виде Словородица дека е добро.

Потоа на сличен начин со слични молепствија и замолници се добирав до преписи од двеста години стари словари и тријазичници на разни словенски јазици од разни побратими, посестримии и сострадалници, во кои наоѓав зборови што како да излегле од нашиот златоуст народ, зборови чии роднини и ден-денес живи и здрави се зборуваат и на нашински. На пример, Словородица ми го прати тријазичникот на побратим Јосе Волтици од 1803, и тој преименуван во дамнини како побратим Горѓија Пулевски, зашто дома си

го викале Јосип Волтиќ, но и нему му ставиле друго име. Така, на хоризонтот Словородица ми стави еден многу убав збор. Вели *полунубје* да си знаеш да кажуваш понекогаш место хоризонт, зашто како што има поднебје што е под небото, така има и нешто на половина пат меѓу земјата и небото. И гледав како заповедале и раководеле капиданите во старо време, какви тоа изрази и зборови се

нашле во „Рјечник рукокретни“, но и кои зборови ги има кај побратим Цепенков во книгата за занаетите, во многуте приказни што ни ги оставил, во делата на бројните наши зборочувари. И нуркав уште и правев свои словари и бележев на свои хартии како во бродски дневник. Од секое патешествие полнев по неколку страници. И купив и англиски поморски енциклопедии и киснев над етимолошки речници по разни библиотеки дури не ми се здрви задницата под крстот од телесново чунче. И насекаде меѓу зборовите гледав дрва. Огромно мноштво бродски делови на староанглиски си ги викале дрво или гранка. Но, имале разноразни зборови за дрво и за гранка, па секој збор значел некој посебен дел. Како исто да мислел и нашиот народ и си имал разни зборови за дрва, па и тие ги ставале на кајк и чун, а имало и умни луѓе што ги запишале, а после други вредни копачи ги ископале и ги

презапишале. Ете, зборот соха останал на јадранските бродови, но никаде другаде во јазиците на Србите, Хрватите и Црногорците, и тешко некој морнар ќе ви знае што значи тој збор. А во писанието од една наша мудра жена по име Елка Јачева-Улчар прочитав дека зборот соха останал во имињата на две македонски села: Соха и Расоха. И види, да ти значеле гранка и разгранка. Многу работи да ти биле од дрво. И виде Словородица дека е добро и ми се насмевна.

Нездравио е многу да се седи во одаја, зашто задушен е воздухот, а од застојан воздух и умот ќе ти застои. Па гледав често да излегувам и пак да појдам меѓу рибарите на разни мориња и езера. А по пат во книги и во живо се среќавав и со наши столари, сидари, градители, неимари, седлари, самарции, чевлари, кројачи и разнобразен друг свет, сè зборносец до зборносец. И штом ќе слушнев сув или откопнет еснафски збор, запишував, па го барав кај нашите рибари и во јадранските поморски речници и го наоѓав и таму, сега однесен на вода. Разбрав дека Словородица ме пратила меѓу луѓето да видам дека зборовите од копно пошле на вода и запловиле по езерата и по морињата, а оттаму водата пак ги исфрлила на сувата земјица и ни ги кренала дури до покривите, до папафинго.

Еднаш, кога стасав во Охрид, ме пречекаа и родителски ме прибраа Нада и Наум Каневче во својата рибарска куќа веднаш под Св. Софија, во уличе до самоти езеро, со мрежи во дворот и во визбата и со пржени грунци на трпезата од нивното чардаче. Ме застапа Наум пред превртено кајче и по ред ми раскажа за сите негови делови, па ми зборуваше за срт, за кобилица, небаре зборува за планина. Пак зборови од копно се нашле во вода. И види сега чудо што вели дека можеби згрешил древниот поет Калимах кога рекол дека големата книга е големо зло! Во предговорот кон „Големата сликовна поморска енциклопедија“ еден од авторите и писател на предговорот, Американецот Базил Гринхил (или по нашински Василиј Зеленберг) раскажува дека неговиот пријател, некој стар капетан кој четириесет години ги плувел морињата на едреници, дури и во таа 1978 година, веќе прибран на суво, природно за багажникот од автомобилот велел крмен долап (по нивно *stern locker*). Колку сјајно совпаѓање со мајтапот на Наум, кој откако ми објасни дека предната преграда на кајчето во Охрид ја викаат преден воздух, а задната заден воздух, ме седна во неговиот Стојадин и, отворајќи го гепекот за

да ми даде чадор за да не накиснам, насмеан на шега ми вели: „што се секираш, имам сè во заден воздух.“ Ете како јазикот што некогаш бил на суво, па отишол на брод, на вода, двајцава пловци одново го враќаат на суво, во автомобил. Се осоколив уште повеќе за и јас да правам така, па решив да ги откопнувам зборовите и да ги кревам на кораб, да ги барам во многународниот средоземен јазик, да не му ставам на Мелвиловото дело плаштаници и да не му трупам мртва природа, како што прават разни словогубници, туку да го воскреснувам тивкото житие што тлее во секој збор.

Бидејќи од татко ми знаев дека во припратата на Св. Софија во Охрид на фреските од горниот кат има врежани цртежи на кои се гледаат едреници, појдов и таму за да проверам што е тоа. Вели ги снимил одамна, пред четирисетина години на шеснаесетмилиметарски филм чија трага се загубила. Вистина било и видов дека тој што гребел внимавал да не го оштети ликот на светецот под кој цртал. Очигледно не бил штетник, туку сметал дека е важно да се раскаже некоја приказна за бродовите, а и за морските створови, зашто има и октоподи и големи риби што со малку разигран ум наликуваат и на китот што го голтнал Јона и на белиот Моби Дик. Едрениците ги нацртал до ситни детаљи и на нив потанко и точно стојат многуте нивни делови. Некои наликуваат на едреници од XV и од почетокот на XVI век, а некои на бродови од XVIII и од XIX век, сите со јарболи. До нив стои и натпис на црковнословенски, кој завршува со „Амин“, а врежана е и годината 1878. Мелвил бил жив и пишува во тоа време.

Каква е приказната за светософиските бродови можеби ќе дознаам кога ќе добијам дозвола од Митрополијата уште еднаш да влезам и некој упатен со вода да го засили напишаното и да ми преведе, а дотогаш останува да погодуваме и да мечтаеме. Каква и да е приказната, бродот некому му бил важен. Некој ги гледал бродовите на пристаниште, зашто едрата им се прибрани, а не распнати. Можеби во Цариград, или во Солун. Ги проучил и ги запаметил. Писмен бил и пишува на старословенски. Јас немав преведувач. Стоев пред него неписмен, како миоптичен и немоќен да го дочитам. Му го сретнав живописот и можеби гледав во тивкото житие на тој свој дамнашен собеседник на чиј потег и дело во гребен цртеж се надоврзува мојот труд во писмо. Му го должам тоа и на тој мој побратим. Знаејќи дека и тој помно се загледал во бродот – а имајќи ги на ум рибарите, кајчарите и морјаните, кога другаде ќе пишувам некој труд за многу учените ќе можам поспокојно да го користам првото лице множина и

да велам сметаме и мислиме, зашто тоа веќе нема да биде само говорничко средство.

И еве ме сега, уште едрам со ветрилата од мојов ракотворен брод, и јас тргнат да ја сретнам својата велриба; но не да се бијам, туку со многу љубов и веќе без страв од средбата, зашто и Мелвил Китослов и Словотворец мислам ме гледа благосклоно. Правам колку што можам и ни колче помалку од тоа. Крманам на руда, под будното око на Словородица, заедно со побратимите кои, со нејзина промисла, ги најдов и ги заморнарих по пат во шарена посада, но вешта. Добри другари се, ви тврдам. Ене ги: кој качен врв јарбола прибира едро, кој седнат на слеме затега узда, кој се јазии по лества и зад себе влече разна врвина, а ветрец брадата вудве му ја дели. Ене го Горѓија кај под првено едро влече праќи и низ седа мустачина го довикува Волтиќ, кој во опутата на првеникот заплеткал врвци; сега малку го куди, но на вечера кај прикосник ќе кршат лебец и заедно ќе испијат три оки вино. Реков дека пловидбава ни е недовршена и дека има уште да се плови. Трпение, не куди ме мене, читателу, што не го објаснив секој збор. Па што и ако не ти е позната секоја реч, а јазиков ти е малку чуден. Ние морнарите се разбираме, а и самиот гледаш дека на палуба и над неа е врвлица и дека секој морјак прави нешто важно, зашто нашата кораб-книга на Мелвиловата велелепна книга-велриба ѝ оди во пресрет, а не тебе; тие треба да се сретнат. А кога ќе се прибере време во пристаниште, можеби ќе слушнеш и ќе дојдеш да нè видиш. Тогаш ќе дознаеш некоја морнарска и збороловска сказна, можеби ќе те охрабри и ти да пребродуваш, на некое свое патешествие и преплов радосно да најдеш волкава љубов и дружина волку света. А ако веќе ги имаш, побратиме или посестримо, добар ви ветер и бистро ви небо!

На околу 500 врсти северозападно од Пропонтида, овој седми ден од листопад, 2012 година

Огнен Чемерски, преведувач

Авторот е соработник на Катедрата за англиски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје и член на Здружението на преведувачи на РМ